

ALEVİ YURTTAŞLARA YÖNELİK DİNİ HİZMETLERİN İCRASI BAĞLAMINDA BİR TEKLİF DENEMESİ

Metin BOZKUŞ¹

Anahtar Kelimeler:

Alevî, Alevilik, Bektaşilik, Sünnî, Diyanet, Din Hizmeti, Sivas Yöresi

ÖZET

Bu makale, Alevi yurttaşlara yönelik dini hizmetlerle ilgili bir takım değerlendirme ve teklifleri konu almaktadır. Burada amacım, Alevilerin de Sünniler gibi Diyanet'in sunduğu hizmetlerden faydalanmasına katkı da bulunmaktır. Yoksa amacım ne Diyanet'i ve ne de Alevileri sorgulamak değildir. Bilakis karşılıklı bakış açılarına olumlu yönde yol göstermektir. Bu amaca yönelik olarak, önce Aleviliğin tarihi ve bugünü ile, Alevilik ile Bektaşilik arasındaki tarihten gelen farkı dikkatlere sunmak istedim. Ardından Alevilerin Diyanet'e bakışını ve Diyanet'ten beklentilerini genel olarak vermeye çalıştım. Bu arada Diyanet'in din hizmeti sunarken, Alevilerin tarihte ve günümüzde üzerinde önemle durdukları ve aslında Sünnilerin de benzer yaklaşımları sergiledikleri hususlara özel bir dikkat ve itina göstermesini vurguladım. Bu tekliflerimi ayrıca Sivas bölgesini örnek olarak müşahhas hale getirmeye çalıştım. Bu değerlendirme ve tekliflerimin, dini ve milli birliğimize ve bütünlüğümüze katkı sağlaması en içten dileğimdir.

Key Words:

Alawi, Alawisim, Bektashism, Direc forate of Religious Affairs, Religious Services, The regionof Sivas

ABSTRACT

A Proposal Attempt in Context of Presenting Religious Services To Alawi Citizens

This article deals with some evaluations and proposals concerning the religious services directed towards Alawi citizens. Here my goal is to make a contribution for Alawis to benefit from the services of the Direc forate of Religious Affairs like Sunnites. Otherwise I aim at interrogating neither Religioeces Affairs nor Alawis, on the contrary my goal is to show the way in a positive manner tı the angles of mutual views. For this aim, at first I wanted to present the historical difference between the history of Alawism and its present situation and between Alawism and Bektashism to the attention of the readlers. Following this, I wanted to give generally the view of Alawites to the Religious Affairs and their expectations from this organisation. Meanwhile I stressed that the Relipious Affairs, while presenting services, should give close attenti on to the motters that Alawis have

¹ Doç.Dr. Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, mbozkus@cumhuriyet.edu.tr

followed up with special interest today and throughout history like Sunnites who have staped smillar approach to the same mattes. Furthermore I tried to make my propasals concrete taking the region of Sivas as an example. My sinrere wish is to make positive contriburions to our religious and national unity with there evaluations and proposals.

GİRİŞ

Bu makalenin gayesi, Alevî yurttaşların içinde buldukları mevcut durumdan hareketle, dini hizmetler alanında uygulanan programların, Alevîliğe ait birtakım inanç ve kültür unsurlarının da dikkate alınması suretiyle, daha da kucaklayıcı ve verimli olmasına katkıda bulunmaktır. Hemen ifade etmeliyim ki, burada amacımız, ne Diyanet ile Sünnî toplumu merkeze alarak Alevîleri dini inançları açısından sorgulamak ve ne de Alevîler açısından Diyanet'i ve Sünnîleri irdelemektir. Bilakis amacımız, kendilerini Müslüman olarak ifade eden ve Diyanet'in Sünnî Müslümanlara sunduğu dini hizmetlerin bir benzerinin kendilerine de sunulmasını isterken tarihten gelen bir takım sosyal ve kültürel çevre faktörlerinin de dikkate alınmasını savunan Alevî kitle ile Diyanet arasında pozitif bir ilişki kurulmasına katkıda bulunmaktır. Ancak bu konuyu ele almadan önce, konuyla ilgili olarak lüzumuna inandığımız bazı ön bilgiler sunmak istiyoruz. Bu ön bilgiler, Alevîliğin kısa bir tarihi süreci, günümüzde Alevî toplulukların dini hizmetler konusundaki durumları ve bu hizmetlerin sunulmasında görülen birtakım eksiklikleri ihtiva etmektedir. Daha sonra Alevîlerin Diyanet'e bakışlarını, Diyanet'ten beklentilerini ve bizim Sivas bölgesinde yaptığımız incelemeler sonucunda elde ettiğimiz bilgiler ışığında bazı talep ve önerilerimizi sunmaya çalışacağız. Burada gerek Alevî topluma ve gerekse Sünnî topluma ait verilen bilgiler, kendileriyle görüşme imkanı bulduğumuz kişilerden edindiğimiz itibaldır. İfade edilen görüşlerle ilgili herhangi bir anket vb. çalışma yapmadık.

A - ALEVİLİĞİN TARİHİ VE BUGÜNÜ

Alevîlik konusu, bugün Türkiye insanının kaçınılmaz bir gerçeğidir. Ülke genelinde Alevî kitleye toplumun her katmanında rastlamak mümkündür. Bu insanlar, dini inanç bağlamında kendilerini Müslüman kabul etmektedirler. Ancak, gerek tarihten gelen geleneksel bir bakış açısının etkisinde kalınarak ve gerekse yaşantılarında görülen bazı davranışlar sebebiyle Alevîlerin, bazı Sünnî topluluklar tarafından inanç ve ibadet konularında eleştirildiklerine şahit olmaktayız. Bununla birlikte gerek Alevî yurttaşların bazılarının genel din hizmetleri konusunda yeterince duyarlı davranmamaları ve gerekse din hizmeti ve eğitimi sunan kurumların Alevîlerin dini konularda ayrıca bir bilgi ve hizmete ihtiyaçlarının olmadığı gibi bir yaklaşımla, şimdye kadar ciddi bir adım atıldığına şahit olmadık. Dolayısıyla, Alevî yurttaşların dini hizmetler alanında ihtiyaç duydukları her türlü bilgi ve hizmetin, dinin, aklın ve bilimin öngördüğü bir şekilde, ülkemizin din eğitimi veren ve din hizmeti sunan yetkili kurumlar tarafından karşılanmasını ümit etmekteyiz.

Türk-İslam tarihinde İslamiyet'i kabul eden kimi Türkmen topluluklar, Müslüman olduktan sonra da, bazı eski inanç ve geleneklerine bağlı kalarak, bunlarla

bağlantılı merasimleri uygulamayı sürdürmüşlerdir. Bu toplulukların dini önderleri konumunda bulunan “dede” ve “babalar”, konumları itibariyle hem birer Müslüman din adamı, hem de birer şaman izlenimi vermişlerdir. Dolayısıyla, yaşadıkları hayat şartlarına bağlı olarak bu topluluklar, İslamiyet’i bütün incelikleriyle özümseme imkânı bulamamış ve özellikle Anadolu’da İslamlaşma süreci yüzyılları bulmuştur.² Çoğunlukla kırsal bölgelerde yaşayan bu toplulukların dini inançlar açısından takviye edilmesine dönük olarak, Osmanlı devletinin ilk dönemlerinde, sultanların hizmetinde, eğitici bir misyonla Türk kültürü ile İslamî inançların daha kolay bir şekilde yayılmasını sağlama amacını güden Bektâşî dervişlerinin büyük gayretleri olmuştur. Bütün tarikatların, yayıldıkları alanlarda tevarüs ettikleri yerel inançları bünyelerine almak suretiyle bölgeye intibak ettikleri prensibinden hareketle, Bektâşîlik tarikatının de eski Türk inançları başta olmak üzere pek çok yerel inançların izlerini bünyesinde taşıdığına şahit olmaktayız. Mesela, Bektâşî şeyh ve dervişlere ait kerâmetler ile eski Türk inançlarındaki inanç önderlerine (kam'lara) atfedilen menkıbeler arasında benzerliklerin olduğu, konunun uzmanı bazı yazarlar tarafından ifade edilmektedir.³

Bektâşî şeyh ve dervişleri, önceleri Safevîlerin yaydığı Şîî inançların⁴ etki alanında bulunan Türkmen toplulukları, daha hoşgörülü bir Sünnî anlayıştan yana çekmek ve onları tarikat eliyle Osmanlı devletinin şemsiyesi altında toplamak maksadıyla bir tür aracılık üstlenmişlerdir. Daha sonra bu iş tersine dönmüş, bu eğitici dervişler, kendilerini eski inançlara sıkı sıkıya bağlı topluluklar arasında bulmuşlar ve kendilerine önceden verilen eğitici rolün kurbanları olmuşlardır.⁵ Dolayısıyla Anadolu Türk-İslam tarihinde ortaya çıkış dönemleri ve fonksiyonları itibariyle birbirinden tamamen farklılık arz eden, ancak sonradan ikisi birlikte bir başka tabirle ifade edilen oluşumlar görmekteyiz. Bu oluşumlar, Bektâşîlik ve Kızılbaşlık oluşumlarıdır. Bunlardan birincisi bütünüyle bir tarikat görünümü arz eden ve göçebe toplulukları Osmanlı resmî anlayışı etrafında toplamaya çalışan Bektâşîlik tarikatıdır. İkincisi ise, 15. yüzyıldan itibaren Safevîlerin, Anadolu’da taraftar toplamak maksadıyla yaymaya çalıştıkları ve Şîîliğe dayalı siyasî bir karakter arz eden Kızılbaşlık hareketidir.⁶ Sonradan gerek Bektâşî ve gerekse Kızılbaş topluluklar için Alevî kavramı kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla, günümüzde Alevîliğin tarifi konusunda, bir tarikat mi, bir mezhep mi veya siyasî bir hareket mi gibi, yaşanan belirsizliğin temelinde de, bu tarihî sürecin dikkate alınmaması yatmaktadır. Çünkü, bugün Bektâşî meşrepli topluluklar, tarihte olduğu gibi, diğer tarikat mensuplarının yaptığı benzer şekilde, hem İslam dininin genel çerçevesine uygun bir hayatı ve hem de tarikata ait inanç ve kültür unsurlarını devam ettirmeyi benimsemektedirler. Özellikle tarihten günümüze bu tarikat mensupları arasında görülen, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt sevgisi gibi öne çıkan inançların hiç bir zaman Şia’da olduğu gibi siyasî iktidarı

² Bkz. Ethem Ruhi Fiğlalı, *Türkiye’de Alevilik Bektâşîlik*, İstanbul 1994, s. 70-105; Metin Bozkuş, “*Türklerin İslamiyeti Kabulü ve Alevîliğin Türkler Arasında Yayılması*”, *C.Ü.İ.F. Dergisi*, Sivas, 1998, S. 2, s. 409-419.

³ Bkz. Mehmet Eröz, *Eski Türk Dini ve Alevilik Bektâşîlik*, İstanbul, 1992, s.7-39; Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektâşî İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İstanbul, 1983, s. 141-179.

⁴ Bkz. Metin Bozkuş, *Tarihten Günümüze Sivas Yöresinde Alevilik*, Sivas, 2000, s. 40-46.

⁵ İrene Melikoff, *Uyur İdik Uyardılar*, Ter. Turan Alptekin, İstanbul, 1993, s. 223-224.

⁶ Bkz. Hasan Onat, “*Kızılbaşlık Farklılaşması Üzerine*”, *İslamiyat*, C. 6, Sa.3, Ankara 2003, s.111-126; Saim Savaş, *XVI. Asırda Anadolu’da Alevilik*, Ankara 2002.

ele geçirmek için kullanılan bir malzeme oluşturmadığına şahit olmaktadır. Diğer taraftan Bektâşîliğe ait, camiden hariç bir ibadethane de vaki olmamıştır.⁷ O halde Bektâşî orijinli topluluklar, İslamî inanç ve ibadetleri bütünüyle kabul etmekle beraber, bir bakıma tarikat geleneği olan uygulamaları da bir alt kültür olarak benimsemiş ve uygulamışlardır. Konuyu bu şekilde ele almadığımız takdirde, başta Hacı Bektâş-ı Velî olmak üzere, bütün Bektâşî tarikatı mensuplarına haksızlık yapmış ve onların İslam'ı yayma gayretlerini inkâr etmiş sayılırız ki, bu bir tür tarihe saygısızlık demektir. Buna karşın, Safevî propagandanın etkin olduğu siyasî anlayışta ise, bir tür alt kültür olarak kabul edebileceğimiz bazı siyasî maksatlar için kullanılan inanç unsurları, genel inanç unsurlarının önüne çıkartılmıştır. Böyle bir uygulamayı diğer hiç bir mezhep ve tarikatta görmek mümkün olamamaktadır. Dolayısıyla, tarihten günümüze bu siyasî yönü öne çıkan anlayışın devamı olan topluluklar ve bu geleneği savunan bazı yazarlar, kendilerince şekilcilik olarak te'vil ettikleri İslam'ın şartları ve şiarı olan genel ibadetlerle kendilerini sorumlu görmemekte, Alevîliği ise kendine has özellikleri olan bir inanç sistemi olarak sunmaya çalışmaktadırlar. Yine bu insanlar, bu siyasî propagandanın etkisinde kalarak, aynen Şia'da olduğu gibi, Hz. Ali, Ehl-i Beyt ve Oniki İmam sevgisi ile Kerbelâ Matemi ve Muharrem Orucu gibi hususları inanç esasları ile irtibatlandırmakta; Bektâşîlerin kabullerine ilâveten, cem, semah v.b. merasimlere kutsallıklar affetmekte ve bunları uygulamayı dini ibadetler açısından yeterli bulmaktadırlar.⁸

Tarihte, Bektâşî tarikatı mensuplarının devrin siyasî anlayışının bir yansıması olarak, batı yönünde uç bölgelerde, Kızılbaş topluluklarının ise yine uygulanan bu siyasî anlayışın bir sonucu olarak dağlık ve kırsal bölgelerde yerleştiklerini görmekteyiz. Dolayısıyla bu topluluklar, yaşadıkları sosyal çevreye bağlı olarak merkezî otoritenin hizmetinden yeterince istifade edememiş, böylece yeterli din bilgisi ve hizmeti almaktan mahrum kalmışlardır. Benzer bir durumun hâlâ devam ettiğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Misal olarak, yakın geçmişte ve bugün Sivas çevresinde, özellikle kırsal alanlarda yaşayan bu topluluklar maddî ve manevî açılarından, acı, ancak gerçek olan bir mağduriyeti ve bunun sonucu olarak yurt içi ve yurt dışına dönük çok ciddi bir göç olayını yaşamış ve yaşamaktadırlar. Köyler, artık ıssızlık ve yalnızlıkla örülmüş bir hayatı sürmekte. Çoğunluğunu yaşlıların oluşturduğu bu köy, kasaba ve mezralarda yaşayan insanlar, âdeta kendi kaderlerine terk edilmiş durumdadırlar. Sünnî yurttaşların yaşadığı köyler de benzeri durumlar yaşanmakla birlikte, özellikle Alevî yurttaşların yaşadığı köylerin çoğunda göç nedeniyle okullar kapandığı gibi, bu köylerin çoğunda cami de bulunmamaktadır. Eskiden var olan dedelik geleneğinin de artık kaybolmaya yüz tuttuğunu düşünürsek, hastalık, yaşlılık ve ölüm gibi durumlarda, bu insanlar, kendilerini manavî açıdan teselli edecek ve cenazelerini kaldıracak din hizmetinden mahrum bulunmaktadırlar.⁹ Bunun yanında,

⁷ Bkz. Mehmet Saffet Sarıkaya, **XIII-XVI. Asırlardaki Anadolu'da Fütüvvetnamelere Göre Dini İnanç Motifleri**, Ankara 2002, s. 77-108; Yılmaz Soyoyer, **Alevî Bektâşî Geleneği**, İstanbul, 1996, s. 116-119.

⁸ Bkz. Rıza Zelyut, **Öz Kaynaklarına Göre Alevilik**, İstanbul 1994; Rıza Algül, **Aleviliğin Sosyal Mücadeledeki Yeri**, İstanbul 1996.

⁹ Bkz. Hasan Coşkun, **Aleviler Sünniler ve Öteki Sivas**, İstanbul 1995; Ayrıca C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Yapılan Bazı Yüksek Lisans Tezleri, Ö. Arslan, "**Yıldızeli ve Çevresindeki Alevilerin Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir İnceleme**" (2001); R. Demir, "**İmranlı'nın Sosyo-Kültürel ve Dini Yapısı Üzerine Bir**

çoğunlukla metropol kentlere doğru görülen göçle birlikte insanlar, bu defa da büyük şehirlerin sıkıntıları karşısında bir tür yalnızlık yaşamaktadırlar. Ancak, metropol kentlerde yaşayanlar, birtakım dernekler etrafında örgütlenmek suretiyle geleneksel kültürlerini korumaya çalışmaktadırlar. Bu çerçevede, dernekler eliyle maddî bir dayanışmanın da yaşandığını söyleyebiliriz. Ancak bu örgütlenmenin bazı açılardan Alevî yurttaşları istismar ettiğine de şahit olmaktayız. Özellikle kimi dernekler, tarihte kalan bazı istenmeyen olayları sürekli canlı tutmakta ve Alevî-Sünnî toplulukların kaynaşmasına mani olmaktadır. Yine bazı yazarlar, dedeler ve siyasetçiler bir tür Alevî kardeşliği vurgusu yaparak, bu insanları ellerinden kaçırmak istememektedirler. Bu tür yaklaşımları bütünüyle etkisiz kılmak elbette mümkün olmayabilir. Ancak bu toplulukların inanç, ibadet ve ahlakî değerlerinin bilimsel bir yaklaşımla ele alınması, milli ve dini birlik açısından ortak inanışların yeşermesine imkan tanınması aşırılıkların sonuçsuz kalmasını sağlayacaktır. Bunu sağlayacak olanlar ise, bu konuda, kendilerini gerek bilimsel açıdan gerekse kurumsal açılardan yeterli ve yetkili gören fertler ve kurumlardır. Bu kurumların başında İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı ve Alevî dernek ve toplum önderleri gelmektedir. Bu açıdan biz, Alevî yurttaşların Diyanet'e bakışlarını, Diyanet'ten bekledikleri hizmetin neler olduğunu, bunun yanında Diyanet'in bu konudaki yaptıklarının ve yapması gerekenlerin neler olabileceği üzerinde durmaya çalışacağız.

B - ALEVİLER VE DİYANET

1 - Alevilerin Diyanet'e Bakışı:

Alevî topluluklar, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın kuruluş tarihi olan 1924'den 1980'lere kadar, Diyanet'e karşı ilgisiz kalmışlardır. Ancak son yıllarda, Alevî toplum ciddi bir örgütlenme faaliyeti içine girmiş ve Diyanet'le ilgili itiraz, tenkit ve taleplerini net bir biçimde dile getirmeye başlamıştır. Bu aşamadan sonra, gerek Diyanet yetkilileri ve gerekse Alevî önderleri, görüş ve düşüncelerini basın yoluyla ifade etmeye gayret etmişlerdir.¹⁰

Alevî çevrelerin Diyanet'le ilgili görüş ve istekleri birbirinin aynı değildir. Her bir çevre konuya farklı bir açıdan yaklaşmakta, fakat kendi yaklaşımını Alevîlerin genelinin yaklaşımı imiş gibi sunmaktadır. Farklı Alevî dernek ve vakıfların bu konudaki görüş ve düşünceleri temelde, Diyanet'in yapısı ve işleyişi konusunda odaklaşmaktadır. Alevî çevreler, Diyanet'in statüsü ile ilgili olarak kendi aralarında bir farklılık arz etmekte. Bunlardan bir kısım dernek ve vakıflar, Diyanet'i laikliğe aykırı bulmakta ve kapatılmasının gerekliliğini savunmaktadır. Bir kısım Alevî vakıf ve dernekler ise, Diyanet'in yeniden yapılanmak suretiyle, devletin idari birimleri arasında yer almaya devam etmesinin gerekliliğini istemekte ve bir kısım Alevî

İnceleme" (2002); F. Kaya, *Şarkışla Emlek Yöresinde Yaşayan Alevilerin Kültürel ve Dini Yaşantısı Üzerine Bir İnceleme*" (2003).

¹⁰ Bkz. Battal Pehlivan, *Alevîler ve Diyanet*, İstanbul, 1993; Süleyman Yağız, *Alevî Aydınları, Alevî Dedeleri*, İstanbul, 1994; İlyas Üzümlü, *Günümüz Aleviliği*, İstanbul, 1997; Ulusoy, "Günümüz Alevî Örgütlenmeleri Üzerine Bir İnceleme", C.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi (2003).

kesimler ise Diyanet'in mevcut yapısıyla kalmasını istemektedirler.¹¹ Birbiriyle çelişen bu yaklaşımlar içerisinde bizce en uygun olanı, Diyanet'in yeniden yapılandırılması konusundaki yaklaşımdır. Bu yaklaşımın her açıdan gerekli olduğu üzerinde örnekler vermek suretiyle, bu konudaki görüşlerimizi ortaya koymadan önce, diğer iki görüşün durumunu birkaç cümle ile ifade etmek istiyoruz.

1.a. Bir defa, Diyanet'in kaldırılması ile ilgili yaklaşım, bizce pratikte uygulanması imkansız görünen bir yaklaşımdır. Ayrıca Türkiye'nin bugün Diyanet'e çok ihtiyacı vardır. Diyanet, kendisine tanınan görev alanlarında hizmet sunmaya çalışmaktadır. Kaldırıldığı zaman ortaya çıkacak, hukuki boşluk ve toplumsal uzlaşma nasıl karşılanacaktır? Ayrıca toplumun din hizmetleri nasıl ve kim tarafından yürütülecektir? Aslında Diyanet'in kaldırılmasını savunanların da böyle bir şeyin olabileceğine pek ihtimal verdiklerini düşünmüyoruz. Yine bu konuda yeterli halk desteğinin de olmadığı kanaatini taşımaktayız. Şayet Diyanet kaldırılmış olsa, kanaatimizce bugün Alevî toplulukların içerisinde buldukları durumun bir benzerini, Sünnî topluluklar da yaşayacaktır. Oysa bugün sorunun temelinde bizce Alevî toplulukların, devlet eliyle Diyanet tarafından yürütülen sağlıklı ve toparlayıcı bu hizmete kavuşturulamamış olması yatmaktadır. Dolayısıyla en kısa bir zamanda bu kamu hizmetinden Alevî toplumunun da kendi payına düşeni almasını sağlamak bizce meselenin yegane pratik çözümü olarak görünmektedir.

1.b. Bir diğer yaklaşım olan, Diyanet'in mevcut yapısının korunması konusudur. Aslında bu yaklaşım, pratikte yaşanan bunca olumsuzlukları görmezlikten gelmedir. Halihazırdaki yapının bütünüyle yeterli olduğunu savunmaktır. Alevî yazar ve aydınların böyle bir yaklaşımı tasdik ve tasvip etmediklerini biliyoruz. Alevî toplum ise sırf din, cami ve hoca karşıtı görünmemek için bu yaklaşımla ilgili sessiz kalmaktadır. Oysa onlar da içinde buldukları ortamdaki memnun değildirlere. Çünkü, mevcut yapı bir defa Alevî toplumunun gerçeklerini gerek kadro ve gerekse fiiliyatta dikkate almamaktadır. Çünkü bugün bazı Alevî köylerindeki cami ve imamlar, sembolik olarak bulunmaktalar. Gerek imam ve gerekse halk karşılıklı bakış açılarını henüz sağlıklı bir zemine oturtamamış durumdadırlar. Bu arada en büyük sıkıntıyı ise, çoğunluğu oluşturan kitleler yaşamaktadırlar. Çünkü onlar kendilerini, "iki arada bir derede" olarak görmektedirler. Şöyle ki, bir yandan kimi Alevî yazar ve aydınların, cami yaptırmak, namaz kılip oruç tutmak gibi hususları Sünnîliğe has kılmaları, Alevîlerden bunları yapanları Sünnîleşmeyle suçlamaları, bu insanları frenlemekte; diğer taraftan ise bilinçsiz bir kısım Sünnî halkın, "Alevînin namazı, orucu olur mu? onlara da bunlar farz mı?" gibi sözleri, meseleyi içinden çıkılmaz bir hale sokmaktadır. Bize göre artık, devlet, Diyanet eliyle meseleyi ciddiye almalı, "Tanrı ile kul arasında kimse giremez" diyen nice yazar ve aydınların Tanrı ile insan arasında durmalarına mani olmalıdır. Dolayısıyla gerek yasal açıdan ve gerekse pratikte uygulanması imkânsız ve yararsız olan bu yaklaşımların yerine Diyanet'in yeniden yapılandırılması ile ilgili görüşler ciddiye alınmalı, bu konuda taraflar, dinin, aklın ve

¹¹ Bkz. Sönmez Kutlu, *Alevilik-Bektaşilik Yazıları*, Ankara 2002, s. 69-95; *Din - Devlet İlişkileri ve Türkiye'de Din Hizmetlerinin Yeniden Yapılandırılması*, Cem Vakfı Uluslararası Sempozyumu, 26-27 Mart 1996, İstanbul; *Alevilik Bektaşilik Azınlık Tartışmaları*, Türk Yurdu, Şubat 2005, C. 25, Sa.210.

bilimin doğrularında bir uzlaşmaya varmalı ve bunu uygulamaya koymalıdır. Biz de bu yaklaşıma paralel olarak, Sivas bölgesinde yaptığımız araştırmalar ışığında, Alevîlerin Diyanet'ten neler beklediğini, Diyanet'in neler yapması gerektiğine dair düşüncelerimizi sunmaya çalışacağız.

2 - Alevîlerin Diyanet'ten Beklentileri:

Bu başlık altında Diyanet'in, Alevîlerin de temsiline imkan verecek bir düzenlemeyle, konumlandırılmasına bir nebze açıklık getirmeye çalışacağız.

Bugün Alevî dernek ve kuruluşların basın-yayın yoluyla yaptıkları açıklamalardan, Diyanet'in mevcut yapısını benimsemediklerini rahatlıkla söyleyebiliriz. Onların, Diyanet'le ilgili bu açıklamalarında, elbette haklı ve haksız oldukları taraflar vardır. Hatta bunlardan bazılarının, Diyanet'le ilgili tüm olumsuzluklar giderilse dahi memnun kalmayacakları söylenebilir. Oysa görüşleri basın ve yayına yansımayan, sessiz çoğunluğu oluşturan, büyük bir kitlenin, Diyanet'in Alevîleri de kucaklayacak bir şekilde yapılandırılması fikrine sıcak baktığını sezinlemekteyiz. Öyle ki bu insanlar, genelleme yapmamakla beraber, müftülüklerin ilgisizliği, cami görevlilerinin yetersizliği ve bir kısım Sünnî halkın dışlamasına rağmen, dine, camiye ve imama karşı saygıda kusur etmemeye ve bildikleri kadarıyla dua ve ibadet yapmaya çalışmaktadırlar. Dolayısıyla bize göre, bugün Alevî topluluklar arasında bir inanç problemi yaşanmamakta, ancak inanç ve ibadet konularında bilgi, ilgi ve uygulamaya dair eksiklikler bulunmaktadır.

Alevî yurttaşlara göre, Cumhuriyet tarihinde Diyanet tarafından Sünnî din anlayışı hep takviye edilmiş, Alevî anlayış ise kendi haline bırakılmıştır. Zamanla Alevî topluma geleneksel din hizmeti sunan dedeler bilgi donanımı bakımından eksik kalmış, neticede bu insanlar hem okumuş-yazmış kesimler tarafından dışlanmış, hem de geçim sıkıntısı yüzünden başka işlerde çalışmak zorunda kalmışlardır. Böylece Alevî topluluklar, dedelerin yürüttüğü din hizmetten de mahrum kalmışlar ve din konusundaki bilgileri, Hz. Ali, Kerbelâ ve Muharrem Orucu gibi hususlarda yüzeysel bir konuma indirgenmiştir. Oysa dedeliğin aktif ve etkin olarak devam ettiği yıllarda Alevî toplumu, asgari seviyede ahlakî değerlerini muhafaza ediyor, Cuma, Bayram ve Cenaze namazlarını kılıyorlardı. Hatta bizler daha 20-30 yıl öncesine kadar yakın Alevî köylülerin sabahın erken saatinde atlarla bayram namazı kılmak için Sünnî köylere gittiklerini hatırlamaktayız. Dolayısıyla 20-30 yıl önce, kanaatimizce Alevî bir köydeki moral değerleri bugünkünden daha yüksekti. Çünkü o zamanlar toplumun kendisinden çekindiği, utandığı bir dini önderi bulunmaktaydı. Ama bugün ne yazık ki bu yıllar artık tarihte kalmıştır.

Alevî toplulukların, günümüzde Diyanet'ten beklentilerini, yukarıdaki anlattıklarımızla bağlantılı olarak iki noktada toplayabiliriz: Bunlar; Diyanet'in faaliyetleri ve kadrolarına yönelik taleplerdir. Biz, bu her iki alandaki taleplerin makul ve yerinde talepler olduğu kanaatindeyiz.

a - Diyanetin Faaliyetlerine Yönelik Talep ve Öneriler:

a.a. Alevîler, büyük bir ekseriyetle, Diyanet'ten kendilerinin de maddî ve manevî açılardan hizmet görmeleri gerektiğini ifade etmektedirler. Dolayısıyla bugün Diyanet'in, Alevîlik ve Sünnîlik gibi zihinlerde fazlasıyla aşındırılmış kavramların çok ötesinde, Müslümanların tamamını temsil eden ve kucaklayan bir kuruluş olduğuna dair kanaatini her zaman ve zeminde net bir biçimde ifade etmesi kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak dinî hizmetler alanında her kesime yeterli hizmet sunmayı kendisine dinî ve millî bir görev bilmelidir.

a.b. Alevîler, Diyanet'ten Alevî ve Bektaşî kavramlarına yüklenen olumsuz anlamların giderilmesine katkı yapmasını beklemektedirler. Bu da bir anlamda, İslam dininin Sünnîler için olduğu kadar, Alevîler için de vazgeçilmez olduğu gerçeğinin ifade edilmesine ve yine, Müslüman sayılmak için Sünnî olmak gerekmediği, herhangi bir Alevî yurttaşın da Sünnî gibi, iyi bir Müslüman olabileceği fikrinin ısrarla dile getirilmesine bağlıdır. Sonuçta, hem Müslüman kabul edilmek, hem de dinî yükümlülükleri yerine getirmek için Sünnî olmaları gerektiği ve dinî yükümlülüklerini yerine getiren, Alevîlerin Sünnî olacakları şeklindeki, yanlış ancak yaygın olan anlayışların düzeltilmesi gerekmektedir. Çünkü halk arasında, bir Alevînin Müslüman olabilmesi için şunları şunları yapması v.b. yakışıksız pek çok sözün dolaştığını biliyoruz. Yine benzer bir yanlışın "Bektaşî" kavramı üzerinde de yaşandığını görüyoruz. Bu kavramla ilgili olarak, basın ve yayında, hatta bazı din içerikli programlarda dahi "Bektaşîlikte olduğu gibi ...", "Bektaşî'nin dediği gibi ..." ifadeleri, bir konuyu hafife alan veya bir konuyla alay etmeyi içeren cümlelerin kullanılması, bu kavramla tabir olunan kitleleri rencide etmektedir. Buna göre, Bektaşîlik ve Bektaşîler her türlü kural ve kayıt tanımazlığın ve sorumsuzluğun örneği olarak sunulmaktadır. Bu konuda dilde dolaşan pek çok fıkra bulunmaktadır. Dolayısıyla bu fıkraların ne zaman ve hangi maksatlarla uydurulduklarının ve gerçeği yansıtmadıklarının açıklanması gerekir. Zira bu yapılanların her şeyden önce tarihe karşı bir saygısızlık olduğu, Bektaşîliğin ve Hacı Bektâş Veli'nin anlatılan bu olumsuzluklarla hiç bir ilgisinin olmadığı, hutbe, va'z ve basın-yayın yoluyla dile getirilmelidir. Bu önemli bir faaliyet olarak Diyanet'ten beklenmektedir. Benzer bir yaklaşımla, Bektaşîliğin tarihi ve temel kuralları asgari bir seviyede cami sohbetlerinde ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi kitaplarında toplumsal ahlakın takviyesi açısından yer alması gerektiği kanaatindeyiz.

a.c. Alevîlerin Diyanet'ten bekledikleri bir diğer faaliyet ise, Alevî ve Bektaşîliğin İslam Dini karşısındaki konumunun bilimsel olarak tespit edilmesidir. Bugün bazı Sünnî topluluklar, Alevîliğe ait birtakım inanç ve merasimleri dine aykırı görmekte ve bunları uygulayanları dinin dışına çıkarmakla itham etmektedirler. Buna örnek olarak, Alevî köylerde görevli imamların bazılarının başarısız olmaları, benzer bir düşünce yapısına sahip olmalarında yatmaktadır. Dolayısıyla, Alevîlik ve Bektaşîliğin bir mezhep, tarikat ya da siyasî bir hareket mi olduğu, bunlara ait inanç ve kültür unsurlarının din karşısındaki yerinin ne olduğu net bir biçimde ortaya konulmalıdır. Bize göre, bu inanç ve kültür unsurları, herkesin rahatlıkla

kabullenebileceği bir tarzda tolere edilebilirler. Şayet bu inanç unsurları, dini hüviyete sokulmuş ve geçmiş günümüze taşıyan bir kısım acı ve tatlı günleri anmaktan ibaret ise, böyle bir yapı İslam inancına ters düşmez. Çünkü millet olmada din, dil ve tarih birliği kadar, tarihin belli olmayan dönemlerinde kazanılan geleneklerin de önemi büyüktür. Dolayısıyla Diyanet, bu inançları önemsemekle, bu toplulukları da inanç açısından merkeze taşımış olur. Buna örnek olarak, Sünnîliğin tarihten gelen geleneksel olarak merkezde olmasının bu topluma neler kazandırdığını bir düşünelim. Şayet, Sünnî kitle Diyanet tarafından sunulan din hizmetlerinden mahrum kalsaydı, onların durumu da günümüzdeki Alevîlerin benzeri veya yurt dışındaki Türk işçilerinin durumu gibi olurdu ki, buralardaki din hizmetlerinin gayri resmi ve yaygın olmaması veya dernekler eliyle yürütülmesinin pek çok olumsuz sonuçlarını müşahade etmekteyiz.

Bugün Müslümanları bir araya toplayan kutsal mekanlar olan camiler, devletle milletin kucaklaştığı, dini ve milli birliğin perçinleştiği yerler olarak önemli bir görev yapmaktalar. Yine camiler, toplumun acı ve tatlı günlerde kendisine başvurulana, pek çok açıdan maddi ve manevi yardımların bir araya getirildiği önemli kurumlardır. O halde, aynı din, dil, tarih ve kültür birliğine sahip olan Alevî yurttaşlar, onlara da sunulması gereken bu insani ve çağdaş hizmetten niçin mahrum kalsınlar.

a.d. Diyanet, bize göre, Alevî ve Sünnî tabirlerinin din konusunda bir ayrışmaya sebep olmadığını, olamayacağını her fırsatta öne çıkarmalıdır. Yani bu kavramların, kökleri tarihte kalmış bir takım siyasi konulardaki görüş farklılığından kaynaklandığı ve zamanla inanç alanına çekildiği tezini canlı tutmalıdır. Zira objektif ve bilimsel yaklaşımlar bunun böyle olduğunu bize göstermektedir. Bugün Anadolu'da Alevî toplumun geleneksel cenaze, düğün, sünnet v.b. merasimleri Sünnî toplumun uygulamaları ile aynıdır. Burada mevcut en ciddi sorun, Alevîlerin çok önemseydiği, Hz. Ali, Kerbelâ Matemî ve Aşure merasimi gibi bazı ritüellere bazı Sünnîlerin ilgisiz kalmalarıdır. Dolayısıyla tarihte yaşanan bazı trajik, siyasî olaylarla ilgili olarak herkesin artık objektif davranması, Hz. Ali ve evlatlarına yapılan haksızlıkların, sırf tarihsel açıdan tenkit edilmesi ve bu olayların günümüz insanları için bir tür övgü ve yergi olmaması kaydıyla, ifade edilebilmesi gerekir. Yani Kerbelâ Olayı gibi bazı tarihî olaylar ne tarihselleştirilmeli ve ne de dinselendirilmelidir. Bilakis, bu konularda bilimsel bilgi ışığında Alevî ve Sünnî toplumun bilgileri tashih edilmelidir.

Kısaca, başta hayatı boyunca hep Ehl-i Bey'te destek veren, İmam Cafer ve Muhammed Bakır'dan dersler alan Ebu Hanife'yi kendilerine fıkıh imamı kabul eden Hanefîlerin ve diğer mezhep mensuplarının, Alevîlerin önemseydiği bazı uygulamaları kendileri için de bir tür ortak tarihsel ve kültürel buluşma noktaları saymaları gerekir. Alevîlerin de, cem, semah v.b. merasimleri, müslümanlığın genel ve ortak dini yükümlülükleri yanında, belki bir nevi onların derinliği gibi kabul etmeleri ve bunları birlikte yürütmeyi en uygun yol olarak görmeleri lazımdır.

a.e. Diyanet, bize göre inanç ve ibadet konularında yaşanan bazı spekülasyonlara vaktinde cevap vermelidir. Öyle ki, bugün Alevî ve Sünnîler arasında

iman konusunda bir birlik olmakla beraber, bazı Alevî yazarlar, İslam'ın inanç ve ibadetleri konularında, gerçekte bağdaşmayan bir kısım batınî yorumlar yapmakta ve topluma olumsuz yönde etki etmekte. Örnek olarak, gusül abdesti konusunda bazı Alevî yazarların, guslün gerekmediğine dair yorumlarına yerinde ve akılcı cevaplar verilmeli ve bu durum kamuoyu ile paylaşmalıdır. Şayet gusul abdesti konusunda, geçmişten tevarüs edilen bazı olumsuz bakış açıları aşılırsa, Sünniler arasında "Alevi birinin kestiği yenmez", "Alevî biriyle evlenilmez" tarzında söylentilerin önüne geçilmiş olunur. Sünniler hakkında da benzer iddialar Aleviler arasında vardır.

a.f. Alevîlerin, Diyanet'ten bekledikleri bir diğer faaliyet ise va'z ve hutbelerde ahlak konularına daha çok vurgu yapılması; ahlakî değerlerle, namaz ve oruç gibi ibadetlerin birbirinin tamamlayıcıları olduklarının sıkça dile getirilmesidir. Bize göre, bu konuda ibadetleri 'şekilcilik' adı altında bütünüyle dışlayan bir anlayışın yanlışlığı kadar ibadetleri sırf şekilden ibaret görmenin yanlışlığı da açıkça belirtilmelidir. Yine bir diğer husus ise dua dilinin anlaşılır bir hale getirilmesidir. Alevîler, bu konuyu cidden önemsemektedirler. Ancak bu konuda da bir orta yolun bulunması gerekmektedir. Bu konuyu uç noktalarda ele alan ve ibadet dilinin bütünüyle Türkçe olmasını isteyenlerle, her türlü duanın Arapça okunmasının gerektiğini savunanlar, bu orta yolun bulunmasına mani olmaktadır. Oysa dua dilinin imkanlar ölçüsünde anlaşılır kılınması, duaya daha bir canlılık kazandıracaktır. Saydığımız bütün bu talep ve öneriler, Diyanet bünyesinde Alevîlerin meselelerini üstlenecek bir birimin ve bu konuda yetkili ve bilgili bir kadronun oluşturulmasını gerekli kılmaktadır.

b - Diyanetin Kadrolarına Yönelik Talep ve Öneriler:

b.a. Alevîler, Diyanet'ten kendilerine din hizmeti sunacak kadroların yetiştirilmesini ve istihdam edilmesini istemektedirler. Dolayısıyla Diyanet'in kendilerini muhatap almasını beklemektedirler. Bize göre, Alevîlerin yaşadığı köy, kasaba ve mahallelerde öncelikle din hizmeti konusunda araştırmalar yaptırılmalıdır. Önceden buralarda inşa edilen camilerin, görevli imamların ve tahsis edilen kadroların mevcut durumu ortaya çıkarılmalıdır. Örneğin, bugün Sivas iline bağlı mezralar hariç 1246 köyün 455'inde Alevîler, 46 köy ile 2 kasabada ise Alevîlerle Sünniler birlikte yaşamaktadırlar. Birlikte yaşanan köylerin 34'ünde cami ve kadrosu, 25'inde ise görevlisi bulunmaktadır. Alevîlerin yaşadığı köylerin 27'sinde cami, 21'inde kadro ve 16'sında ise görevli bulunmaktadır. Bu köylerde yaptığımız incelemeler sonucu bazılarında cami ve görevlisinin faal olduğunu, hatta Koyulhisar'a bağlı Alevî köylerin hepsinde din hizmeti alanında hiçbir eksiğin olmadığını memnuniyetle öğrendik. Hatta Kızılpınar köyündeki caminin kubbeli ve minareli inşa edildiğini gördük. Ancak, pek çok cami ve görevlinin faal olmadığını, imamların köylülerle arzulanan bir ilişkiyi kuramadığını bizzat gözlemledik. Bu köylerdeki görevlilerin ev bulamama gibi bazı sebeplerden dolayı geçici görev ile başka camilerde görevlendirildiklerini gördük. Dolayısıyla bu konuda imamlar için Alevîlik konusunda özel bir eğitimin verilmesi gerektiğini, hatta İlahiyat Fakültelerinde, Alevîlerin bulunduğu yerlerde din hizmeti yapacak kişilerin özel eğitimi için bir birim veya seçmeli ders açılmalıdır. Buna ilaveten, köylülerin de, imamın resmi devlet

memuru olduğu gerçeğinden hareketle, ona karşı bir takım vatandaşlık sorumluluklarının bulunduğunu bilmeleri gerekmektedir.

b.b. Tarihten günümüze Alevî toplumunun geleneksel ve sözlü kültüre sahip olduğunu, bu kültürün de “Dedeler” eliyle, nesilden nesile aktarıldığını biliyoruz. Dedeliğin, bir çok sebepten, giderek kaybolması, zayıflaması ve istenilen tarzda yetişme imkanı bulamaması, bu kitleleri, din hizmetinden mahrum bırakmıştır. Oysa, dedeliğin geleneksel yapısında dini bilgiler önemli bir yer tutmakta ve her dede Kur’ân okumasını bilmekteydi. Yani, 30-40 yıl öncesinde Sünnî köylerde ücretle tutulan imamların bilgi düzeyi ve konuları dedelerinkine benzer idi. Ancak sonradan, imamlar resmi kadrolara atanmak suretiyle, hem din bilgisi açısından, hem de maddi imkanlar açısından bir iyileşme elde etmişlerdir. Zamanla açılan okullarla da kalite yükseltilmiştir. Şayet benzer bir uygulama dedeler için de yapılmış olsaydı, yani bilgi açısından takviye edilerek Alevî köylere atanmış olsalardı, belki bugün Alevîlerin yaşadığı sıkıntılar yaşanmaz, Alevî-Sünnî bakış açılarındaki olumsuzluklar da bu kadar olmazdı. Bu önerimizi destekleyen pek çok nedenin olduğunu biliyoruz. Dedelerin ve kimi yaşlı Alevîlerin , umumiyetle Kur’ân okumasını bilmeleri, Ramazan Ayı’nda Sünnî köylerde olduğu gibi hoca tutmaları gibi yaklaşımlar dedelerin kendi köylerinde görev almalarının mümkün olduğunu göstermektedir. O halde, yaşına ve tahsiline bakılmadan isteyen her bir dedenin belli bir hizmet içi eğitimden geçirilmek suretiyle bir defaya mahsus olarak, kendi köy ve mahallesindeki cami kadrolarına atanması mümkündür. Böyle bir uygulama Alevî yurttaşları moral açısından güçlendirecek ve Diyanet’e karşı güvenlerini sağlayacaktır. Yine, bu uygulama Alevîlerin camiye ve din görevlisine bakışını etkileyecek, ayrıca Alevîliğe ait geleneksel kültürün de korunmasını sağlayacaktır. Çünkü görüştüğümüz pek çok Alevî yurttaşın, “Cami imamı bizden olur, bizimle beraber oturur, kalkar, yer içerse biz de onunla birlikte camiye gideriz.” dediklerine şahit olduk. Ancak bugün imamlar veya öğretmenler halkın içine girmez, kestiğini, pişirdiğini yemezse ve geleneksel örf ve adetlere uyum sağlamazsa, elbette bulunduğu yerde yabancılaşma çeker ve hizmet sunamaz.

b.c. Kadrolar konusunda Diyanet’ten beklenen bir diğer faaliyet ise, Alevî köylerde görev yapan mevcut imamlar ile bu köylere atanacak imamların kısa süreli bir hizmet içi eğitimden geçirilmeleridir. Verilecek bu eğitimle birlikte pek çok olumsuzluğun giderilmesi mümkün olacaktır. Mesela; önceleri Bayram, Cuma ve Cenaze namazları kılan Alevîlerde şimdilerde bir çekingenlik yaşanmaktadır. Çünkü, cami görevlileri ile, katı bir kısım Sünnî halk, onları “niçin oruç tutmadıkları halde bayram namazı kılmaktadırlar” diye suçlamaktadırlar. Gerçi, bu suçlama Sünnîler için de yapılmaktadır. Ancak, her halükârda imamların ve Sünnî halkın bu konuda eğitilmesi gerekmektedir. Oysa, bugün Alevî bir köyde 40 gün içinde cami inşa eden, 15 yıldır aynı köyde görev yapan ve halkla kucaklaşan imamlar da bulunmaktadır. Burada, özellikle Koyulhisar, Gölova ve Altınyayla ilçe müftülükleri başta olmak üzere özel gayretlerle halkla bütünleşen görevlilerin gayretlerini takdirle belirtmek istiyorum.

Netice itibarıyla, Sivas bölgesinde edindiğimiz gözlemler ve izlenimler ışığında, bugün ülkemizde Alevî yurttaşların dinî ihtiyaçlarını karşılama konusunda ciddi sıkıntılar yaşamakta olduklarını söyleyebiliriz. Yaşanan bu sıkıntıların aşılması konularında, dini ve mülki yerel idarecilerle konuşma imkanı bulduk. Bu bağlamda, Alevîlerin her şeyden önce Alevîlik ve Bektâşîlik konusunda sağlıklı ve doğru bilgilere sahip olmadıklarını tespit ettik. Alevî, Sünnî bakış açısındaki olumsuzlukların temelinde ise cehaletin ve siyasetin etkili olduğunu gördük. Dolayısıyla ülkemizde dini hizmet ve eğitim veren kurumlar, Alevî yurttaşları kendilerine muhatap kabul ederek, onları kucaklayıcı araştırmalar, programlar yaptırmalı, ihtiyaçlarını karşılayacak bilgileri haiz görevliler yetiştirmelidirler. Batıda dedelik okullarının açıldığı günümüzde, ülkemizin milli menfaatleri açısından da dedeliğin ıslah edilmesi, Alevî kültürünün korunması ve Alevîlere sağlıklı bir din hizmetinin sunulması büyük önem arz etmektedir. Özellikle okullarda Din Kültürü Öğretmenleri ile camilerde vaiz ve imam hatipler, insanların Alevî-Sünnî demeden birbirini sevmesine, birbiriyle kaynaşmalarına öncülük etmelidirler. Yine okul derslerinde ve sohbetlerinde kimi zaman Hz. Peygamber'in yolundan giderek Sünnî, kimi zaman da Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i severek Alevî olduğumuzu, ayrımcılığın ne kadar anlamsız olduğunu, aynı vatanın, aynı milletin, aynı dinin ve aynı ülkünün fertleri olduğumuzu insanlara anlatmalılar. Bu vatanın ve bu dinin bizim olduğu ve bizim olmaya devam edeceğini vurgulamalılar. Ruhsâti Baba ile Aşık Veysel, Hacı Bektaş Veli ile Mevlânâ, İmam Cafer ile Ebû Hanife kardeş idiler. Biz de kardeş olalım.